

Նշանն՝ սկսելով այսպիսի բանաձեւերով՝ “ոչ յարտցոց”, “ոչ է պատմութեանց եւ նմաններ, ոմակը յայտնապէս” ասի ի զարս Հարանց, եւն (տես մանդաման § 299—300), ուրիշները յառաջ կը բերուն վկայութեամբ իմաստոց, բժիշաց եւն (տես § 301) Վարդանայ Այգեկ-ցւց իրատարան-քարոզարանի շըլլալու բացորոշ նշան է նաեւ այն որ շատ առաջներու ծայրը կը պահի յորդորակ-իրատն՝ որ նկարագրական հետ մըն է Վարդանայ ուղղութեան համար, աւստի ասոնք ալ օսար են. (Երկար ցանկ մը՝ տես § 302.) Դյզզլ փորձարար մը չէ նաեւ լեզուն նկարութիւնը զդր կը տեսնենք շատ առաջաց վրայ. Ոմանը չափազանու առակարան, ուրիշները չափազանու մերձաւազ դասական դրաւոր լեզուի, երկու ծայրեր որոնք ի հարկէ մէկ հիմնակէ մը չեն կրնար ըլլալ. Ընդպարձակորէն քննութեան առած է հայոցէնու ի մասնաւորի առակաց այս լեզուի եւ գրութեան ոճին խնդիրը (§ 303—8), ճոխ քաղաքակը մ’ալ դնելով օրինակներու առակարանութեանց “Վարդանեան” առակաց թէ Սովորականին (V) եւ թէ միւս խմբերուն, յատկանէն երկու երկար հատած նույիրելով առակարանութեանց օրինակներ յառաջ բերելու (§ 304—5, էջ 267—78). Ոճյ այս մեծ զանազանութիւնն որ կը տեսնուի՞ ըլլայ Սովորականին ըլլայ միւս խմբերուն առակաց մէջ, զարմանալի չէ, նկատելով որ այս ամեն հաւաքմանք բազմախուռան նիմիթերու անտառշ բազմդրութիւն են միայն. (տես § 306 եւն.) Միւս կողմանէն նաեւ այն տեսները առակի մը կամ առակներու վրայ տեսնենք որ զերծ են որ եւ է առակարանութենէ եւ բոլորին անպարաս դրաւոր լեզուաւ յօրինուած, չնեք կրնար այնպէս զիւրաւ առաջաց համարի թէ անոնք ասուդի Վարդանայ են. (տես § 309.) Բնականապէս երբ կը գտնենք առակներ ալ, որոնք բարձրագույն ձեռնու են (տես Հար. Բ, 20 եւ), Վարդանայ հետ ամեններն կապ չեն կրնար ունենալ. (տես § 309.) Միւս կողմանէ թէ անագան հաւաքմանք, եւ թէ իմինական մասն Վարդանայ միաբան են յայնմ որ կրին գիւտար աղբիւր ունին “Բարցայախօսն”, ու “Եսովուեան”, առակները, (տես § 311.)

(Ըստ-առաջիւնի)

Հ. Յ. Յ.

Լ Ե Զ Ո Ւ Խ Ա Ն Ա Կ Ա Ն

ՀԱՅԵՐԵՆԻ ԻՆՉՉՈՅՆ ԵՒ ԿՐԿՆՈՒԹԻՐ ՌԵՌԵՐԷ
(630 ԲՈՒԺԻ ՔՆԵՆՈՒԹԻՒՆ)

(Ըստ-առաջիւնիւն և Գրէ)

4.

Կրկնութեան չըրրորդ ձեռով արմատին վերջն մասը կը թէթեանայ բառին առաջին եղբն մէջ. Օրինակ *ունչ- արմատը կու տայ զաղացնէլ եւ ոչ *զանցանցնէլ. ֆունի բառին իւի արմատէն կը կազմուի իւնինէլ եւ ոչ *ֆունինէլ. բու (== բու) ձեւէն կ'ունենանք բուբու (== բուբու) եւ ոչ *բուբու (== բարբարը). *ունչ արմատէն յառաջ կու գայ ուսուուի եւ ոչ *ուսուուի. նցյն իմասնալու և նաեւ միւս ձեւերուն համար:

Ահաւասիկ այս կարգի կրկնութեան օրինակներուն ամբողջութիւնը՝ արմատական վերջատուի համեմատ:

Ն. — Տ-ունիւ = *ունունիւ. սունիւ. ի-ւն-ն. ն-ս-ն. ն-ս-ն. ի-ս-ն. բ-ս-ն:

Խ. — Փունիւ = *փունիւ. բ-նիւ. բ-նիւ. բ-նիւ. բ-նիւ. բ-նիւ:

Կ. — Շ-ունիւ = *շ-ունիւ. ն-նիւ. դ-նիւ. զանչ- զանչ (ունչ) մարմարին որ յն. փոխ. ե, այլ ճըշու. եռք. մըջննց հիւանդութիւնը. մըջնովը բառին արմատակից). իւնիւ. նիւնու. իւնիւ. իւնիւնունիւ. նիւնու = *նիւնու:

ՐԴ. — Կ-ունիւ. սունիւ. չ-նիւ:

Ր. — Դունիւ. ն-ս-ն. որ եւ ն-ս-ն. ն-ս-ն. փու. ծունիւ. դ-նիւ? Զ-նիւ. Կ-ունիւ. ի-նիւ-նիւ:

Սակաւամիւ. ձեւեր եւ հետեւեալները որոնց ոմանց մէջ նաեւ արմատական ձայնաւորը փոփոխաթիւն կրած ե. զաղացնէլ. ոսին. ճառան. իսունանիւ. պառանիւ. փուն. փունիւ. ոսուուի կամ պառանիւ. պառան. փունիւ. ճառան. պառանիւ. իւնիւ. իւնիւ. իսունան. իսուն. չունիւ. իւնիւ. իսունիւ. փունիւ. իսուն. իսունիւ. պառան. փունիւ. իսուն. իսունիւ. իսուն. իսունիւ. իսունիւ. իսունիւ:

Մի քանի բառերու մէջ է, է, չ բաղաձայն.
Ները պարզութեան որէկով՝ պալափոխեալ են,
իմիշ = *իմիշ, իւսուս = *իւսօնուս, իսուս =
*իսուս (բայ Մէյյեհ ի-որ-ել բառեն),
իուսուլ = *իուսօնուլ. իւնծորու կամ ինչորու,
իունչուլ՝ գայլի ձայն, = *իունծորու:

Բաղաձայներու պայ փոփոխեան վրայ
խօսաք է Թագման. 1898, էջ 372բ. եւ տեղիլ
Ընդարձակ մեր քնն. Ալ. Թրբ. (Վենետիկ 1898)
էջ 19—20: Ըստց մէջ յայտնուած կարծիքն
այս է որ ժ. չ. է եւս արծելով իր տասմանկամ
+ շական, պարզութեան ժամանակ ատամ
նականի անկամմի կը մնայ միայն շականը:
Դիմոզայնեան արժանի է նաևս պայ կէտը որ
թէեւ մեր այժմնան արեւմտեան բարբառներուն
մէջ պարզութեան ժամանակ է = չ, չ = ժ,
չ = չ եւս, սակայն չնցյն մէջ չ = ս,
ս = չ, չ = չ եւս. որ ուրիշ բան չ'ապա-
ցուցաներ, բայց նէր մեր հին հնչման այժ-
մեանէն արբարբութիւնը: Ըստ պամ ինձնորու
(Արթիփոր). յետին է. ասոր արմատը պիտի ըլլայ
*իուշ-ձեռ մը, ինչպէս կը ցոյցնեն իունչուլ
եւ իունչու բառերը որ նյոյն արմատէն կազ-
մուած են. հետեւ արբի բառուն հին գրչու-
թիւնը պիտի ըլլայ *իունչուլ կամ առ առաւ-
ելն իւնչուլ:

5.

Հինգերորդ ձեւը ըստրորդին ճիշդ հակա-
ռակն է. այսուղ փիփանակ տուալինին, երկ-
րորդ վանին է որ մէթենցած է. եւ փփանակ
վերջնյան արմատին տուալին բաղաձայնն է որ
ինկած է. ենթարքելով ուրեմն որ արմատը եած
ձեւն ունենար, չըրորդ ձեւով կունենայինք
babac, խիկ հինգերորդով՝ bacac: Այսպէս են
հույսներն = *հույսներն լունչուլ = *լունչ-
ուլ, լունչ = *իունչուլ ... դուռութել = *դու-
րութել եւն:

Ահաւասիկ այս կարգի բառերուն ցու-
ցակը, ինկած բաղաձայննին պայնինք արմատի
սկզբնասառին համեմատ գասաւորուած:

Հ. — Հունչ = *հունչ, հույսներն, մո-
նիւսներ, ունկներն, հուրուուն, հուսիսներն,
հունչու, հունչելու, հունչուլ, հունչուլ:

Խ. — Խուզու, խուզու, խուզուլ:

Յ. — Յեւյեւուլ, յեւյուց, յեւյեւլ,
յուուց (վերջնին ձեւը կրիսաւոր է, ինքը կարոզ
է ետքմամբ ուրիշ, բայց հայկակն բերնի մէջ
այսպէս ձեւաւորուած ըլլալ):

Շ. — Շուշուլ, շուշուր, շուշուր:
Փ. — Փարուսուր, փարուս, փարուս, փարո-
ւուր, փարուր = *փարուր, փարուր, փարու-
րուր, փարուրուր:

Կ. — Կորոս = *կորոս, ինկորոս:
Բ. — Բանոս, բյուլ = *բյուլ, բյուլ, բյուլ
= *բյուլ, բյուլ, բյուլուր = *բյուլուր:

Գ. — Գոյոյ = *գոյոյուս, գոյոյուլ:
Ք. — Քոյին, ուին = *ուինին, ուինին:
Դ. — Դուշուլ, դուշուլ, դուշուլուր:

Վերջնուն կըսուի նաևս դեւէինուր՝ որ ի եւ
շ տառերուն շփոթութեամբ յառաջ եկած է.
այսպէս են նաևս ունին, ունին:

Մ. — Մուռ, մուռուր:
Համոն. նաևս լուր = *լուրին, լուր =
*լուրին, լուր = *լուրին կամ լուրին՝ իրը
շնուր (Հ. Ս. Տերզ. Հնդ. նախ. էջ 50):

Այս տեսակ կրիսութեանց մէջ ալ ձայ-
նաւորի փոփոխութիւն կարոզ ե պատահիլ:
Այսպէս զանցի, զադուուր = *զադուուր:
զարու, զանին, զանոյն. բյուր, բյուր = *բյու-
րուր, *բյուրու, բյուր, բյուր:

Ցայժմ կը ներկայացնեն լուրինուր, ունին-
ունինը կը ներկայացնեն լուրինուր, ունին-
ունինը եւ ունին:

6.

Աերջնուն է վեցերորդ ձեւը՝ որուն համե-
մատ կրիսաւորին երկու եղջները տարբեր բա-
զաձայններով կը յանդին պայկնատքեն կրիսաւ-
որին ձեւը կը լայ աbcabd. Օրինակ՝ նորինուրին
ծունծուր, զանցուր = *զանցուր, բյուր, նո-
րինուր = նորինուր եւն:

Ահաւասիկ այս ձեւի կրիսաւորներուն ամ-
բողական ցուցակը՝ արմատական վերջատա-
ռերուն համեմատ գասաւորուած:

Ե. եւ Զ. — Եռանց-լ, դուռուր, ֆոնչուր:
Ֆոնչուր = *ֆոնչուրուր, ֆոնչուր, դուռուրուր:

Ե. եւ Զ. — Գունչուր կամ տունչուր:

Ե. եւ Ք. — Կոնչուր:

Ե. եւ Բ. — Ց-նցուր:

Ե. եւ Բ. — Եռանց-լ, ֆոնչուր, դուռուրուր:

Բ. եւ Մ. — Տորդուր, իուրիուր, ուրդուր =
ուրդուրուր:

Բ. եւ Ք. — Բորբուրիլ, մորմուր:

Բ. եւ Փ. — Խորիսիլ, ուրմուր:

Բ. եւ Փ. — Խորիսիլ, ուրմուրուր, լուրուր:

Բ. եւ Փ. — Խորիսիլ, խորիսիլ, դուռուրուր:

प. श. ८. — प्राप्तिष्ठा. त्रिवृत्तिष्ठा. शेषिष्ठा.
प. श. ९. — द्विवृत्तिष्ठा. चतुर्वृत्तिष्ठा. ग्रन्थिष्ठा.
= *श्वरवृत्तिष्ठा. अप्रवृत्ति. त्रिवृत्तिष्ठा. शेषिष्ठा. त्रिवृत्ति.
= *क्लिक्का. क्लिक्का = *क्लिक्का.

P. 4. 11. 89822:

የፌዴራል ተከራክር ነው፡፡

$\theta_1, \theta_2, \Phi_1 \rightarrow \text{constant}$

8. $\theta = \text{constant}$

Դ. Եւ Ա. — Ճշնայք = * ճիշնայք. Եւ ասկէ
պատմելու ժամանակ:

2. 4. 2. — **1. 2. 3.**

Q. 42 4. 8-
Q. 42 4. 8-
Q. 42 4. 8-

Q. E. G. — R. 2

W. H. G. 1875

III. $k_1 \theta_1 = 0$ բարձրություն:

6. 4-0. — 0-4-4-0.

Digitized by srujanika@gmail.com

լուս, առջ. Անընկայ շօն-դել, իօն-դել, սօն-դել
ձեւերուն համար հմմտ. Ավշն = Աշխ = Օշն
առաջ պահանջ.

Համուզ ասելով:

፩፻፻፻. — የዕለታዊ ሂሳብ

Ա. Եւ Դ. — Քառանկել, քառանկել։
Այս տեղ կը վերջանայ Հայերէն լեզուի
սոյն հինգ Տարիս (500) կրթաւորներուն
կամուսէթեան եղանակաց քննութիւնը։ Կը մայս
մեկ այժմ թնձել իւրաքանչիւրն ծագումն եւ
ցացնել թէ արդպէջ Հնդեւորպական նախա-
վեցուեան շօնէնքն մացած են մեզի ասոնք, թէ
Հայկական հցանակա լեզուս իւրածին ծնունդն
են, յետագա ժամանակա։

Այս քննութեան ամբողջութիւնը չըստ
նախիր կը պարունակէ. 1. թէ ի՞նչպէս էր
Հնդեւրազական Նախաւոր լեզուն կրկնաւոր-
սերուն դրամթիւնը. Ի՞նչ առթիւ մէջ կը գործ-
ածուեն կրկնաւորները. 2. Վերցյշեալ վեց
ձեւ հայ կրկնաւորներուն մէջ որո՞ք են պարզ
իւ մասունք արմանները. 3. Հայոց կրնար կըր-
կնաւորի թիւինը Նախամօքէն ժառանգած
լըլլաւ. 4. Վերցապէս մեր կրկնաւորները կազ-
մութեան հոգմէն համաձայն են Նախալեզուեան
գրութեան, չետեւաբար եւ Նախալեզուեան
են, թէ սնիկ հայկական:

1. Առաջին կետին վեց շուրջներ տառնեխն խօսելու նիւթը՝ որպէս կետեւ այս նիւթին վեց այնշափ լու եւ նրբազնին աշխատութիւններ կան՝ որ մեր ըսելիքն անոնց կրկնութիւնը պիտի ըլլայ պարզապես, ընթերցողը կարող է դիմել այս աշխատութեանց. մենք կը շատանանք յիշելով միայն թէ Նախալցորին ամենասովորական ձեւերէն մին ալ կրկնաւորի գրութիւնն էր, եւ այս գրութեամբ կը կազմուի հասարեալը, գերակասարը, նոյն իսի ներկայի մէկ ձեւը: Կամալցեամբ գիտանութ ժառանգներն ալ անկորուաս պահած են զայտ, ինչպէս եւ Սանելու առաջին գույնը և առաջնական առաջնական գույնը:

ԱՆ.	ԱՆՁՆ.	ՅՆ.
*gʷʰe-gʷʰón-a	յայնա	γένονα
*gʷʰe-gʷʰón-tha	յայնթա	γένονας
*gʷʰe-gʷʰón-e	յայնա	γένονε
*gʷʰe-gʷʰn-mén	յայնմա	γενόναιε
*gʷʰe-gʷʰn-ի	յայնհ	γενόναιε
*gʷʰe-gʷʰn-ը	յայնվ	γενόναιս

Այսպէս նաև օդու. zazāmi, daðgmi,
zázāmi, dademahi և ս. **լսու.** poscere, pöposci
caedere, cédidi. cädere, cédidi. currere, cucurri
pendere, pependi. tondere, totondi և ս.

2. Երկրորդ խնդիրն մասին եւս մի փաքք
ուշագիր քննութիւն՝ բաւական է կրինառու-
ներուն կրկնի եղջներէն զատել՝ գուրս հանելու
համար պարզ արմատը։ Այս մասին նեղու-
թիւն պիտի չկրնեք առաջին ձեւին համար,
որպէսիւս արմատը հօս՝ երկու եղջներուն մէջ
աշ անփոփոխ պահուած լըլլալվ, ուրիշ բան չի
մար մզ ընթալ բայց եթէ պարզապէս իրարեմ
հեռացընել։ այսպէս կ-ըս-լու-սի։ ոճ-ոճ-ե-
եւն։ Երկրորդին համար եւս յայսին ի որ մա-
քուր արմատն առաջին եղջն է եւ ոչ երկրորդը.
որպէսիւս շատ անգամ այս մարտը արմատն
ուրիշ բառերու մէջ աշ ապահուած կայ։ ննցպէ-
նն է ոսո-ս, ոսուեւ, իսուննաւ, իսունելի, իսու-
ուսկաւ, իսուսուսը, իսուեւը, յեսոււ, ոսոյ։
այսպէս նաեւ ժողովզգական ձեւերուն մէջ։
Սնորոշ կը ման հոյ հոյ, հոյհոյւել, իսունը բա-

Զորքորդ ձեւին մէջ պարզ արմատը
կրկնաւորն երկրորդ եղբն ըլլալու է. ասոյ
Հակառակն ենթարբեկու, այսինքն ընդունելու
համար՝ թէ պարզ արմատն առաջն եղբն է,
ընդունելու և նաեւ որ այս պարզ արմատն
երկրորդ եղբն մէջ է, ի, ի, և ու, ու, ու, և
եւ այլ պայմանի տառերով աճու ըլլայ, որ
անկարելի է. քանի որ ուրիշ աել պայմանի
աճում չնկը ճանչնար, միւս կողմէն՝ երր մէրտեղը
կը մնայ աւելի պարզ ենթարբեկին մը՝ որ
ասոնք մաքուր արմատ եղած ըլլան եւ առաջն
եղբն մէջ թեթեցած է. Այս բառը կ'երեւայ
նաեւ փղը բյոյ ձեւերուն մէջ ալ, ուր կան
յա-յան-ա, րե-յօն-ա, րե-պեnd-ի եւ. գիրենքը
նաեւ որ մեր պարզ արմատն երբեմ առանձին
ձեւով ալ պահուած կայ. ինչպէս՝ ինիւլ, բա-
նել, ծորեւ, բոռ, բորեւ են:

Այս գերջին նախագաստ թեատր կարգը
շրջելը բաւական է ցուցվնելու համարնաեւ թէ
հինգերորդ կարգի կրկնաւորներուն ալ մաքուր
արթատը դարձեալ առաջին եղան է եւ թէ եր-
կրորդն ասկէ թեթեւոցած է:

ԱԵցերորդ ձեւին համար չորս կարելի
են թափառութեն կայ:

1. Թէ այս բառերուն արմատն երկու եզր-ներուն մէջ գտնուած նման մասերն են, եւ թէ առաջին եւ թէ երկրորդ եղբն մէջ բաղաձայնն արմատական չէ, որինք համատել, բարել, սու-սուր բառերուն արմատ պիտի ըլլան ծա-, բա-, սո-խկ և, +, չ, ջ, բ, բ մասնիկ են:

2. Թէ պարզ արմատը կը նշառողին առաջն եղն է, երկրորդն ըլլալով ասոր չեւափսութիւնը. ուրեմն վերի բառերուն արմատն է՝ ծառ, բույ, սոր:

3. Ասոր հակադարձը. ըստ այսմ՝ աբ-
մատը ծառ, բող, սուր. իսկ ծառ, բող, սուր ասոնց
ձեւափոխութիւնները:

4. Թէ պարզ արմատը կը կնաւորին երկու եզրերուն նման է և տարբեր մասերուն գումարին է. այսինքն՝ ծանծառ, բաշխով, սոբառ, արմատը՝ ծանչ, բաշ, սոբառ:

Առաջին ենթադրութիւնն յայտնապես
անհիմ է. յաջրդ երկբը մասնաւայն ընդու-
նելի. բայց ակներեւ է նաև որ այս վերջինին
երկի ենթադրութեանց իւրաքանչիւրը ծած թէ
ամփողը օդինակներուն. այլ ոճանց Համար մայն
կը զօրէ. այսպէս էսէտու, շնորհած, բարձու-
խութեալու բարուշ ժողովութեառնեշջ՝ յայտնի
է որ արմատն առաջին եղան է. քանի որ նայ
արմատները. նաև էսէտ, շնորհած, բարձու,

ի-ուն բառու, ցե ե- հ- պատերով անխառն
պաշուած են: Կոյսպէս շշուու, ի-ունի-իւն, ի-ու-
ի-ունիւ, ի-ունի-իւ, Շուուու, թօնիւ բառերուն
մէջ յայսնի է որ արմասն երկրորդ եղան է.
քանի որ նյու արմասներուն նաեւ ցուն, ի-փու-
շուն, ի-ունի-փուն, ի-ունի-յուն, բառու, ի-ունիւ ձեւ-
երով անխառն պաշուած է: — Տորորդ են-
անդարքութիւնը որչափ եւ ընդունելի, այնափ
ալ գժուարին է շօսափելի օրինակներով ցուցը-
նել. դիտողութիւնն անելու գլուխոր հէտն այն
է որ վեցերորդ ձեւին կրկնառուներան առաջին
եղան մեծ մասամբ ն, զ, շ ատուերով կը վեր-
ջանայ. զօրս իրօք ալ մեր մայրենի լիզուն սկսեալ
իր նախալիզուեան շընանին մինչեւ այսօր առ-
անձին հանցանց կը զգայ հոս հոս աեղափօխելուն.
այս բանին օրինակ ըլլան տիւր, եղան, ու-
իւր, եւուր, ուրուուր եւն եւն: Մնացեալ տա-
սերով (Շ, յ, ւ, ա) որոնք համեմատաբր
փաւներուն անգիւ ½/6 կը կազմեն, կամ առ-
անձին ձայնական պատճառ տիւն (ինչուն — տես
վերը) եւ կամ արմատական են: Ասկէ զատ կան
քափի մի օրինակներ որ մեր ըսածք փորձով ալ
կը հաստատեն. Օր. հնչին բառին ենթադրեալ
Ֆու արմասն սկսապէս ալ դոյսթիւն ունի.
ուրուուր բառին արմատը կրնայ ուրու ըլլալ՝ որ
իրօք ալ կայ եւ նշանակութեամբ համաձայն է.
բորբոտ, ուրու ըստ Հ. Տէրլինանի (Հնոր, նախ-
էջ 96, 99) կը պատճառն նիւ. *bhark, *mark
արմատաներուն (թէեւ Հերցըման չէ ընդունած)
եւն: Այս ընթացքով համեմատական քննու-
թիւններ կրնային թիւերու քանի մի պահանջ
ստուառանութիւններ երեւան հաներ:

3. Երբորդ Խաղորին համար ալ թէ Հայը կրիստոնութիւնը կրնա՞ր նախալիցուեն ժառանգած ըլլալ, պէտք չկայ երկար քննութեանց, ոչ մէկ արգելեց կայ այս բանին. եւ լեզուաբանները կը հաւասան որ իթէ երբեկ հայերէնի խորագոյն Շնութեան վիճակը որ եւ է կերպով երեւան դայ, բայց ուրիշնառ ժամանակներն ալ մէջանեց պահի ելլուն. Ուստի ապացոյց է թանագրին նշխաղը մը՝ “որտէ ձեւը՝ որ ամենածափ ժամանակին մէջ դեռ անկորուս մնացեր է:

4. Չորրորդ Խնդիրը վճռականն է. համաձայն են մեր կրիստոնութերը նախալիցուեան դրութեան, — Առաջնին ձեւը բօրբորվին նմանն է Նախալիցուին՝ որ ի ամրան իւր բօրը կրիստոնութեամբը կը ձեւացընէր, չենք ազգը ըսել թէ այս ձեւով հայ կրիստոնութերը նախալիցուեան վիճակը կը

Ներկայացնեն, այլ թէ կրկնաւորի այս ձեւը ժառանգութիւն է մասցած նախալեզուն, եւ ըստ որում շատ պարզ եւ շատ բնական միջոց մին էր, մինչեւ այսօր ալ կենդանի մասցած է մեր մէջ:

Նոյն ապահովութիւնը չկայ սակայն երկրորդին համար. ճշմարիտ է թէ նախալեզուեան արմատները, ինչպէս նաև առող ժառանգները, կրկնութեան ժամանեակ ճայնաւորի փոփոխութիւն կը կրնէն, բայց մերն ալ ասոնց հետ վերաբերութիւն ամէն արգելօք: — Թերեւս:

Երրորդ ձեւը չկայ մեր մուտ ցեղակից քայլերուն մէջ: Ասոր հակառակ ծարառնեան ըստուած լեզուներուն քով ասոր հետքը կը գտննէք. արդի թուոքերէնը մերինին ճշշդ հաւասար զօրութեամբ այսպիսի կրկնաւորներ կարող է կազմել, բայց այս կը թուէ թէ չայսցի փոխառեալ է, քանի որ մայն ժողովրդական լեզուն մէջ գյուղմիւն ունի: Աւելի հսկատիպ են կովկասեան լեզուները. այսպէս վրացերէնի, ինչպէս եւ լազերէնի մէջ (հմտն. մեր Etude sur la langue laze աշխատութիւնը. Paris 1899. Էջ 38, 71, 73 եւն) բ տառը իրեւեւ աւելորդ կարող է կցուիլ բառերու սկիզբը կամ վերջը. Օր. լազ. շօրա, չօրա, մորա՝ արեգակ. ոսել, ոսեմ՝ խելացի. ցօշի, ցօշմ, մցօշ՝ մարդ եւն: Հաւասական է ուրեմն որ մեր ձեւն ալ ծագումը կովկասեաններէն ըլլոյ:

Չորրորդ ձեւն վայ ողնիւ ունինք լսենլու, քանի որ բոլոր հնդեւրապականները մեզի համաձայն են:

Հնդեւրորդ գերբախտաբար համաձայն չէ ընդհանուր հնդեւրապական լեզուներուն որ առաջանաւ կայ առաջանաւ մէջ միշտ վերջինն է որ առաջնին վայ կ'ազգէ, մինչ հակառակը յատակ է ծարառական կորուած լեզուներուն. օրինակ թուոքերէնին. Որ կ'ապացուածէ առաջնիներուն մարդ արթնութիւնն եւ վերջիններուն դանդաղութիւնը: Ուստի եւ գտուար է ընդուն նիւ որ այս կարգի ձեւերն ալ բնիկ հնդեւրուական ըլլան. յայտնի է որ յետին հայ նոյնուն են, բացի հ, ի, ց տառերով սկսող բառեւն, որոնք իրենց այս տառերը կրունցուած են պարզապէս ներդաշնակութեան պատճառաւ, հետեւաբար խսկապէս առաջնին ձեւն են:

Վեցերորդ ձեւն համար վերը չորս ենթադրութիւն ըրած էինք եւ ասոնցմ երեքը միայն կարելի գտած. այս երեքն ալ ուրիշ

բանի չեն ծառայեր, բայց եթէ քակել հանել մեր վեցերորդ կոչուած ձեւը, եւ մաս մը (երկրորդ ենթադրութեան հպատակողները) մտեցնել հնդեւրորդ ձեւին, իսկ աւելի մեծ մաս մը (երրորդ եւ չորրորդ ենթադրութեանց հետեւողները) տանիլ գնել չըրրորդ ձեւին մէջ, ըստ այսօ առաջնները յետին հայկական ծնունդ, իսկ վեցինները ընկի նախալեզուեան են: Միակ ինդերորդ ձեւը առաջնարկ կարաքալալին եւ գերակատարին մէջ պահած եւ կրկնաւոր եղանակը ընդհակառ տանիլ գոյացնել բայց ու ամբողջ բարձրացնել ինդիան: Բայց առավ մեր այժմեան կրկնաւորներուն ձեւին գնանայնանեալ առաստութիւնը գեղցիկ համաձայնութեան մուած կ'ըլլայ կրկնաւոր կատարեալներուն բնակընդ կորպատեան հետ: միոյն կրուսուը միւսին գյուղթիւնը պատճառաւ է եւ միոյն գյուղթիւնը միւսին կրուսեան պատճառաւ:

« 8. ԱԾԱՌԸՆՆ

Գ Ր Ա Կ Ա Ն

Խ Ի Կ Ո Ւ Ե Խ Ի Ւ Ր Ա Ս Յ Ց Խ Ի Թ Ի Ւ Ն Ե

(Ըստուայուս-նուայ)

Իւաւական երկարեցաւ մըր ւսումնակրութիւնն յատիպակն այն ինդիւր մասին թէ ինչ չիքը եւ գեր ունեցած էր ինկիպայ իմաստութիւնն ընդհանուր գրականութեան մէջ: Խսպկ եւ լսկման երկու գլխաւոր անուններն էին, որոնց կազմ ինկիպը հետ մանրաման քննութեան արժանիք էր. յետոյ կը մար ընդհանրապէս արեւելին եւ արեւմտեան գրականութեան մէջ տիփարիք կատարած գերն եւ ըրած ազգեցութիւնը կառել: Այս ամէնը նիւթ է են, նախիքնաթար աստվաններուն մեր առաւմնաւորթութեան մասնաւոր էր ենթէ չկնք ուղեկ կիսակատար թողուլ՝ լուսցներուն ենթ ուղոն կարգի, բայց ծառակալութեան տեսակիտով ամենակարեւոր մէկ ինքնորդ էր: Այս ինքնիրը կը կայանից յայնու որ արեւեց իւնչ կամ կայ յու ինքայ ըլլալ Աքեկարի պատճառթեան նախականներն եւ առաջներուն մէկ կողմանէ, եւ Հին եւ Կոյ Կտակարանի այլէւայլ տեղերուն մէջ միւս կողմանէ:

Թիւրմացութեան տեղի չտալու համար կրկնենք հսու գառենեալ, ինչ որ Տսվերթայ դրոց խօսած ժամանակն ըսնիք, թէ նախ երբ խօսը կ'ըլլայ Աքեկարու եւ Ա. Գրոց պլիւեայլ տեղերու համեմատութեան մասն, բնական չեն կամագական ըսնիքն էնա կապուէր ինկիպայ արգի օրինակներն եւ ու ընդհանրապէս նիւթապայ լուսցոյցը, այլ անըն նախուան սկզբագիրն Աքեկարու պատճառթեան: Այս նախ-